

Pantrarna och Ortenrörelsen

Marginaliserad ungdom, postkolonial kritik och politisk mobilisering

Ove Sernhede

Professor emeritus, Utbildningsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs Universitet

ove.sernhede@gu.se

När medierna diskuterar ungdomsprotester är det oftast 1960-talet och framför allt de omvälvande händelserna 1968 som står i fokus. Många av Nordamerikas och Europas metropoler skakades detta år av politiska protester. Den gången var det välfärdsstatens unga som vände sig mot konsumtionssamhället, imperialismen och globala orättvisor. 1968 kan med utgångspunkt i dessa händelser ses som kulmen på efterkrigstidens högkonjunktur. Med 1970-talets ekonomiska kris tvingade välfärdsstaten på reträtt och med den växte kritiken av nedskärningspolitik och nyfattigdom. Fram trädde andra grupper av unga som inte tvekade att visa sitt missnöje. 1980-talet såg sedan framväxten av BZ-rörelsen, en europeisk husockupationsrörelse som protesterade mot en stadsutveckling som gav utrymme åt kommers och lyxiga lägenheter vilket fick till konsekvens att de unga och resurssvaga trängdes bort från innerstäderna. I länder som Tyskland, Danmark och Holland fick denna rörelse ett starkt fäste i breda ungdomsgrupper. 1981 skakas Brixton i London och en rad andra stora städer i England av kravaller som krävde flera dödsoffer (Gilroy, 1987; Mohdin, 2021). Två år senare, 1983, är det Lyons unga immigranter som möter polisen i våldsamma gatubataljer. Under 1980- och 90-talen förekom sedan regelbundna konfrontationer mellan polis och ungdom med immigrantbakgrund runt om i Storbritannien och Frankrike. Det kan hävdas att det med Brixton 1981 och Lyon 1983 inleddes en ny era av ungdomsprotester vilka hämtar sin energi ur den fattigdom, segregation och det hårdnande polisvåld som växte fram med nyliberalismens nedmontering av välfärdsstaten (Lash, 1994; Harvey, 2005; Wacquant, 2009). 2005 är Paris immigrantdominerade förorter skådeplatsen för de mest våldsamma konfrontationerna mellan polis och ungdom som utspelat sig i den franska huvudstaden sedan 1968 (Dikeç, 2007). 2011 är det London som brinner (Briggs, 2012).

Staden och den urbana vreden

FN:s organ för hållbar stadsutveckling, UN Habitat, menar att vi lever i den urbana tidsåldern (Brenner & Schmidt, 2014). De senaste decenniernas samhällsutveckling har inneburit ett aldrig tidigare skådat materiellt överflöd. Men långt ifrån alla som bor i globens städer får ta del av detta ökade välstånd. Staden är idag alltmer präglad av ojämlika livsvillkor. Den franske kulturgeografen Mustafa Dikeç menar att vi lever i ”den urbana vredens tid”.

Staden är en krutdurk av sociala spänningar som exploderar med jämna mellanrum. I sin studie *Urban Rage* går han igenom det senaste decenniets många urbana resningar runt om i Västvärlden (Dikeç, 2017). Paris 2005, Aten 2008, London 2011, Istanbul 2013 och Baltimore 2015 är tillsammans med Stockholm 2013 några av de landmärken där han läser av den urbana vredens tidsålder.

I Stockholm ägde mellan den trettonde och artonde maj 2013 Sveriges största och mest våldsamma konfrontationer mellan förortsungdom och polis rum i stadsdelen Husby. Inte sedan hungerkravallerna 1917 hade Sverige sett liknande bataljer på gator och torg. Bakgrunden till dessa händelser var att polis kallats till Husby, en av Stockholms många miljonprogramsstadsdelar, för att gripa en äldre man som uppträtt hotfullt. I samband med gripandet sköts mannen till döds av polisen. De presskommunikéer som polisen lämnade avvek från husbybornas bildbevis. Polisens version av händelsen uppfattades som en officiellt sanktionerad kränkning, i linje med de trakasserier många husbybor hade erfarenheter av från i sin vardag. Under en veckas tid ökade succesivt spänningen mellan invånare i stadsdelen och polisen för att en kväll slå över i tumultartade bataljer på Husbys gator och torg. Flera bilar, bostadshus och skolor sattes i brand. Redan dagen efter spred sig oroligheterna till andra stadsdelar runt om i Stockholms ytterområden. Händelserna, som pågick i en vecka spred sig också till en rad andra städer runt om i Sverige och fick stor plats i medierna. Inte minst internationella medier uppfattade det inträffade som något mycket chockerande. Oroligheterna i Husby och andra stockholmsförorter stämde dåligt överens med den dominerande Sverige bilden.

Det är sant att händelserna försommaren 2013 var exceptionellt omfattande, men de är långt ifrån unika. Snarare är det så att den svenska allmänheten börjat vänja sig vid reportage med brinnande bilar och polischocker mot ungdomar från storstädernas förorter. Nyåret 2009 var det Rosengård i Malmö och Tensta i Stockholm, sensommaren 2009 var det Gottsunda i Uppsala, Biskopsgården, Angered och Backa i Göteborg. Raden av förorter som blivit till displayer för de sociala spänningar som är inbäddade i det svenska samhället kan göras längre. Oroligheterna under försommaren 2013 klingade av efter en vecka, men under ytan bubblar en konstant frustration som kan bryta ut på nytt när helst en alltför grov oförrätt begås av ordningsmakten.

För att förstå vad som hände i Husby räcker det inte med att hänvisa till polisens agerande. Polisens dödande skott gjorde en reva i den tunna väv som under normala förhållanden får stadsdelen att framstå som lugn. Tränger vi djupare in i dessa händelser på det sätt som de svenska forskarna Paulina de los Reyes, Magnus Hörnqvist och Markus Lundström (los Reyes & Hörnqvist, 2017) gör står det klart att det finns en underliggande förklaringsnivå. Denna framträder också då vi synar den internationella forskningen om motsvarande händelser i t.ex. Frankrike och Storbritannien. Det samarbete mellan London School of Economics och The Guardian som växte fram efter kravallerna i London 2011 och som kom att publiceras som *Reading the Riots*, belyser på ett mångfacetterat sätt de miserabla sociala och ekonomiska villkor många unga tvingas leva under i samtidens metropoler. Villkor som skapat en hopplöshet och som inte ger något ljus i tunneln. *Reading the Riots* visar att den sociala mobilitet som tidigare gjorde det möjligt för socialt underprivilegierade skikt att ta sig upp från samhällets botten idag i det närmaste är blockerad.

Men Storbritannien är inte det enda land där situationen blivit alltmer prekär för stora grupper av unga människor. EU:s statistiska centralbyrå, EUROSTAT, visar i en rapport från år 2016 att 23,5 procent av EU:s 505 miljoner medborgare lever i eller på gränsen till relativ fattigdom; det innebär närmare 120 miljoner människor (EUROSTAT, 2016). Frekvensen och intensiteten i det senaste decenniets urladdningar runt om i Europas storstäder måste

förstås mot bakgrund av att det idag finns stora grupper av unga som fastnat i en permanent marginalposition. Många har förlorat fäste i samhället och lever under ytterst prekära villkor. Situationen i de svenska storstädernas förorter skiljer sig inte från hur det ser ut i övriga Europa.

För att förstå hur situationen i förorten kan vara så explosiv är det viktigt att analysera hur försvagningen av de välfärdsstatliga åtagandena, i kombination med en nyliberal stadsutvecklingspolitik, i grunden omvandlat villkoren för de människor som bor i dessa områden. I det systemskifte som ägde rum i skarven mellan 1980- och 1990-tal var det i främsta rummet de mindre bemedlade i storstädernas förorter som blev förlorarna när klyftorna ökade, segregationen stärktes och resurserna till skolan och de sociala insatserna stramades åt samtidigt som arbetslösheten permanentades på en mycket hög nivå. Situationen spädades sedan på med en allt påtagligare rasism och en kriminalisering av fattigdomen som gett polisen ökade befogenheter. Allt detta sammantaget har gröpt ur många ungas framtidstro. Här har vi grunden för den urbana vredens tidsålder.

Sociologisk forskning menar att armod och social deprivation i sig sällan framkallar protester eller upplopp, snarare resignation. Det krävs något som antänder den underliggande frustrationen för att människor skall gå samman i gemensamma aktioner. Alla de resningar Dikeç (2017) redogör för i sin studie följer samma mönster, de har alla samma utlösande faktor. Polisen dödar en person och är sedan oförmögen att ge en trovärdig förklaring. Polisen går fri och konfrontationen är ett faktum. Som los Reyes med flera visar (2017) förhöll det sig på samma sätt i Husby¹

Trots frånvaron av tydliga politiska krav karakteriserar Dikeç de sociala eruptioner han analyserar som politiska. De är inte uttryck för en medveten politisk strategi i traditionell mening. Det finns ingen ideologi, ingen organisation eller handlingsplan som vägleder dem som bränner bilar och deltar i konfrontationerna med polisen. Dikeç menar att dessa utbrott måste ses som oartikulerade krav på social rättvisa som riktas mot vad som diffust uppfattas som makten och den etablerade ordningen.

”Platsism” och stympad självkänsla

Den materiella ojämlikheten är uttryck för en orättvisa som är svår att bära, men kanske når de psykologiska avtryck som segregationen skapar ännu djupare. Segregationen föder en ”plats-ism” som innebär att platsen där du bor blivit alltmer avgörande som markör för vem du är. Den som är hänvisad till en stigmatiserad adress är stämplad som förlorare innan korten ens är synade. Dikeç menar att denna kränkande stympning framkallar behov av upprättelse som kan ta sig olika uttryck i kriminalitet och kravaller, men också i social och politisk mobilisering eller i estetiskt och konstnärligt skapande.

Unga med erfarenheter av att växa upp i stigmatiserade förorter, oavsett om dessa är belägna utanför Paris, London eller Stockholm, vet att den politiska retoriken om demokrati och allas lika möjligheter inte är sann. I realiteten har människor inte samma värde. Vissa ses som respektabla och fullvärdiga medborgare medan andra exploateras och rasifieras. Forskningen hävdar att spänningsförhållandet mellan retorik och realitet är en viktig faktor bakom samtidens urbana resningar (Dikeç, 2007; 2017; de los Reyes & Hörnqvist, 2017; Sernhede, 2009).

Den amerikanska filosofen Nancy Fraser (2013) gör en jämförelse med tidigare ungdomsgenerationers ovilja att låta sig exploateras i lönearbete. Dagens unga från storstädernas stigmatiserade bostadsområden agerar ut en frustration som grundar sig i att det finns något som är värre än att bli exploaterad – nämligen att inte ens räknas som värd att bli exploate-

rad”. Att inte ha någon samhällelig funktion, att inte vara önskvärd eller efterfrågad någonsans, att alltid i alla sammanhang bli behandlad som en andra klassens medborgare, att inte ha några framtidsutsikter, menar Fraser, skapar ett ”modus vivendi” som hårbärgerar en vrede som ofta är utan riktning och mål.

Frasers analys har tydlig bäring på svenska förhållanden. På ett torg i Backa i Göteborg dikterade ett 30-tal unga män sommaren 2009 en skrivelse på kartongbitar från cigarettlimpor. Man ville förklara varför man brände bilar och kastade sten mot polisen. ”Vi står här varje dag. Poseidon (fastighetsbolag), hyresgästföreningen, polisen, myndigheterna ser oss stå här men gör inget åt saken. Jobb eller en insats från kommunen, socialen, krävs. Myndigheterna har sett oss växa upp och stå här i fem, sex år men inget gjort åt saken ... Och det här är vår enda väg att bli sedda. Anledningen till att polisen blivit attackerade är att när de är i området så verkar det som att det enda de vill är att trakassera oss och jävlas med oss i stället för att se våra problem” (Sydвик, 2009).

Orden var ungefär desamma från de unga i Husby som uttalade sig i SVT:s Rapport under den vecka i maj 2013 då kravallerna pågick. De unga som är inbegripna i dessa händelser är inte att betrakta som ingående i en social rörelse i vedertagen mening, dvs. de är inte en del av ett organiserat kollektiv som med ett uttalat program har för avsikt att förändra samhället. Likafullt artikulerar händelserna i Backa, Rosengård, Tensta och Husby krav på social rättvisa, respekt och upprättelse.

Nya former för social mobilisering

Händelserna i Husby försommaren 2013 satte också fokus på livsvillkoren i miljonprogrammets förorter. I samband med kravallerna där kom ungdomsrörelsen Megafonen att träda fram och fick ett visst utrymme i medierna. Unga röster som med självklar auktoritet talade inifrån stormens öga gav en annan bild av förorten än den gängse. Bilbränder och stenkastning gavs en bakgrund som visade att det inträffade är möjligt att förklara och förstå.

Men Megafonen är inte ensam, den är en del av en ny förortsrörelse som växt fram i de tre svenska storstäderna efter finanskrisen 2008. Ett kännetecken för denna rörelse är just insikten att upplopp och konfrontationer med polisen möjligen skapar rubriker i medierna, vilket gör att de egna livsvillkoren uppmärksammas, men i längden leder detta inte till annat än att stadsdelen blir än mer stigmatiserad och övervakad. Vad som krävs är ett långsiktigt socialt och politiskt arbete som förmår mobilisera invånarna i dessa områden. Megafonen skriver på sin hemsida om nödvändigheten av ”kunskap, insikt och inspiration” som grunden för ”engagemang och förändring”. I Göteborg finns Pantrarna för upprustning av förorten. Denna organisation startade med krav på gemensamma samlingslokaler i den egna stadsdelen Biskopsgården och utvecklades mot mer avancerade aktioner som den lokalt mycket uppmärksamade kampanjen mot Göteborgs-Postens förortsrapportering. Insikten om att höjda röster och konstruktiva aktioner kan göra skillnad ledde till att många unga runt om i Göteborgs förorter under några år identifierade sig med Pantrarna. I Malmö finns Rörelsen Gatans Röst och Ansikte (RGRA). Eftersom denna organisation fått stöd från etablerade och officiella strukturer såväl inom som utanför Malmö stad skiljer den sig från de två andra här nämnda ungdomsorganisationerna. RGRA växte fram ur hiphopkulturen och har ett starkt fäste i Rosengård och andra liknande så kallade ”utsatta” bostadsområden. En av RGRA:s uttalade målsättningar är kunskapssökande och konstruktiv dialog med politiker och andra makthavare. Gemensamt för dessa tre organisationer är att de tar utgångspunkt i berättelser med signifikanta historiska och globala referenser. Pantrarna hämtar inspiration

i den svarta medborgarrättsrörelsen i Nordamerika, RGRA i organiseringen av de fattiga i Brasiliens favelor och Megafonen hämtade initialt kraft ur den så kallade ”arabiska våren” 2011–2013. Denna artikel kommer att fokusera Pantrarna för upprustning av förorten från Göteborg.

Pantrarna för upprustning av förorten

Föreningen Pantrarna för upprustning av förorten startades 2011 i stadsdelen Biskopsgården, ett av Göteborgs många miljonprogramsområden. En viktig faktor bakom framväxten av föreningen var den globala finanskrisen 2008–2009. Denna kris hade skapats av amerikanska banker genom en alltför lössläppt och spekulativ kreditgivning. Men i den globaliserade tidsålder vi lever kom denna kris att skaka hela världsekonomin och fick därigenom också konsekvenser för svensk verkstadsindustri. Enbart på Volvo fick 800 personer gå ut i arbetslöshet. Biskopsgården ligger på Hisingen, nästgårds Volvo, och många av dem som avskedades från bilmonteringsbanden var unga från denna stadsdel. De som anställdes senast fick gå först. Utan utbildning eller andra yrkeserfarenheter framstod folkhögskolan och någon form av vidareutbildning som ett intressant alternativ för en del av dem som förlorade sina jobb. Murat, en 25-årig man med kurdisk bakgrund och en av Pantrarnas grundare säger i en intervju:

Du vet vad som hände när så många av oss med mörkare hud från grannskapet här i Biskopsgården fick meddelanden från Volvo ... och det var många ... vi kände ... vi kände att vi var värdelösa, vi var andraklassiga medborgare och de konflikter som fanns mellan oss här i våra kvarter blev till antagonism mellan människor, det blev värre och värre, och sedan började folk skjuta varandra med vapen. Situationen vi har idag, med strider mellan olika grupper eller gäng växte ut ur den desperation som krisen orsakade. Jag sparkades ut från fabriken för att jag inte hade gymnasiet, så jag började på Folkhögskolan.

Murat hade flera kamrater som befann sig i samma situation, så de var en liten grupp som valde att börja på Folkhögskolan i Biskopsgården. Att läsa in gymnasieskolan och lägga grunden för någon form av yrkesutbildning var målet. Det var individer ur denna grupp som kom att bilda organisationen Pantrarna för upprustning av förorten. Eftersom möjligheterna att få arbete inom industri och byggnation tidigare hade varit goda var det inte så vanligt att unga från Biskopsgården såg utbildning som en nödvändighet. Folkhögskolan hade funnits i området i många år och hade ett gott rykte men det var inte förrän krisen slog till som den framstod som en angelägenhet för de unga i området.

Att hamna i arbetslöshet innebar att Murat och hans kamrater fick tid att umgås och diskutera, och man diskuterade den förortsverklighet de växt upp i, inte minst hur den grundskola de gått i aldrig hade lyssnat på dem. När de väl börjat studera på folkhögskolan ”var det som om det öppnades nya dörrar”. Murat menade att ”folkhögskolan var en annorlunda skola än vad jag var van vid. Lärarna var intresserade av mig och jag blev intresserad av skolan”. Det gjorde att man kom i gång med att läsa på ett sätt man aldrig gjort tidigare.

När de satt och jobbade med sina uppgifter och projektarbeten på det lokala biblioteket avbröts de i sina studier av återkommande bråk. Många yngre ungdomar sökte sig till biblioteket, inte för att läsa eller låna böcker, utan för att träffas och umgås. Biblioteksbesökarna stördes och personalen försökte under mer eller mindre våldsamma former köra ut ungdomarna. Folkhögskolestudenterna började knyta kontakter och prata med ungdomarna. Det

stod snart klart att de inte hade någon annan stans att ta vägen. Stadsdelsnämnden hade av besparings skull lagt ner fritidsgården och hade man inte pengar till en fika eller en pizza så fanns det ingen annan plats att mötas på än biblioteket.

Murat och hans kamrater var väl medvetna om den sociala situationen i stadsdelen. De upprördes av arbetslösheten och de dåliga skolresultaten och de ansåg att denna situation var relaterad till de sociala nedskärningarna inom skola och fritidsverksamhet. De upprördes av polisens blåljusutryckningar och övervakningskameror. De hade likaså sett vaktbolagens hårdhänta hantering av mindre bemedlade som rörde sig på stadsdelens gator och torg. De var upprörda över att gamla arbetskamrater, som också blivit arbetslösa, blev håglösa av att ständigt få nobben på sina jobbansökningar. De såg hur vissa av de forna kamraterna började med droger. Andra i samma situation började med kriminalitet för att kunna betala räkningar och amorteringar på bilar man köpt när pengarna rullade in. En annan sak som ofta diskuterades var det man uppfattade som mediernas smutskastning av förorten och de människor som bor där. Studierna på folkhögskolan ledde också till att man fick tillgång till historiska kunskaper. Genom diskussionerna på folkhögskolan växte också en förståelse för orsakerna till segregationen och skillnaderna i levnadsstandard mellan olika stadsdelar. För Murat och hans kamrater framstod dessa skilda levnadsförhållanden inte längre som en självklar och naturgiven ordning som de utan motstånd måste anpassa sig till.

Mobilisering med Black Panther Party som förebild

I gruppen som börjat på folkhögskolan kom diskussionen alltmer att handla om att man bör göra något åt situationen för ungdomarna i Biskopsgården. Mot bakgrund av samtalen med de unga på biblioteket bestämde man sig för att ordna ett möte för att diskutera vad som kunde göras. Uppslutningen var över förväntan och man beslutade att först och främst driva frågan om en fritidsgård, en plats där unga kunde träffas. Denna fråga uppfattades som mest akut. Kommunens politiker skulle uppvaktas. Argumentationen utgick från situationen för de unga som inte hade utrymmen hemma att umgås med sina vänner och måste få en offentlig plats att mötas på där man inte störde någon annan. Gruppen skrev skrivelser och de började dyka upp på politikernas möten där man ställde frågor. Politikerna försvarade sig men inför varje nytt tillfälle då gruppen mötte politikerna såg man till att vara mer påläst. Argumentationen utvecklades och politikerna fick allt svårare att förklara sig. Det fanns politiker och tjänstemän som visade förståelse för de ungas situation, men man var ovillig att backa på beslutet om att lägga ned fritidsgården.

En faktor som Murat och hans kamrater inte hade räknat med var uppmärksamheten från medierna. I flera reportage redogjorde lokalpressen för hur samhällsintresserade ungdomar började organisera sig i Biskopsgården. De framställdes på ett respektfullt sätt och reportagen visade att man var seriös och ställde genomarbetade och rimliga krav. Denna mediala uppmärksamhet stärkte gruppen och innebar en tillströmning av än fler unga som ville delta i arbetet med att få fram en fritidsgård. Det fanns också äldre personer i stadsdelen som ställde upp på och medverkade i gruppens aktioner.

Det uppvaknande och den mobilisering som Murat och gruppen runt honom hade skapat ledde fram till en diskussion om att bilda en förening. Det var också något politikerna och tjänstemännen i kommunen hade tipsat dem om att göra. Efter några möten om stadgar och inriktning på föreningen var det också givet att man måste ha ett namn på föreningen. Efter en lång diskussion med olika förslag beslöt man sig för att kalla sin organisation Pantrarna för upprustning av förorten. Detta namn visade vilka förebilder man hade. Kunskapen om och intresset för de svartas situation och historia i USA hade tagit

fart på Folkhögskolan. Det var här Murat och de andra för första gången kom i kontakt med den organisation som nu blev förebilden för den förening han själv var i färd med att starta. Murat:

Jag hade hört talas om Martin Luther King innan jag började på folkhögskolan. Jag var intresserad av politik så jag hade kunskap om Latinamerika och Che Guevara och så vidare ... då på Folkhögskolan började jag läsa om Martin Luther King och jag läste om Malcolm X. Båda mördades – vad hände? Det var så jag kom in på Black Panther Party och läste allt jag kunde komma över om dom. Det jag såg var svarta med självförtroende, de var medvetna om vad de ville uppnå, och de var intresserade av frågor om makt. Det gillade jag.

På samma sätt som de Svart Pantrarna i USA på 1960-talet ville ge svarta makt och myndighet över sina liv, ville Biskopsgårdens pantrar ge förortens ungdomar stolthet och styrka över sitt ursprung och sin stadsdel. ”Vi invandrare är Sveriges svarta” hävdade man. Murat ser flera paralleller mellan Biskopsgården och USA:s svarta getton.

The Black Panther Party sa att de var ett resultat av kolonialism, svarta människor var i USA på grund av slaveri och kolonialism, och jag kan identifiera mig med det. Vi är i Sverige inte för att vi är slavar, men för att mina föräldrar tvingades fly från diktaturen som fick stöd av USA, så är vi också ett resultat av kolonialism och imperialism. Jag bor i Sverige, jag är född här men jag är inte svensk och jag är inte turkisk. Svarta människor i USA ses inte som fulla medborgare i USA, men de är inte afrikaner heller ... vi är kurder, barn av samma koloniala förtryck och vi är i exil i Frankrike, Tyskland, England och så vidare utan att vara européer. Våra föräldrar var tacksamma att de fick skydd här, men vi unga är inte längre så tacksamma, vi vill inte vara andraklassiga medborgare och det är därför vi tänker som Black Panter Party och det är därför vi säger att förändring är ”by any means necessary”.

Organisationen växer

Konfrontationen med de lokala politikerna blev alltmer intensiv och de lokala politikerna vek sig trots att det innebar en svår prestigeförlust. Pantrarna och ungdomarna gick segrande ur striden om fritidsgården. Redan innan denna seger hade man på ett liknande sätt som Svarta Pantrarna i USA börjat med olika former av socialt arbete i stadsdelen. Man ordnade fotbollsturneringar, krävde upprustning av lekplatser och fotbollsplaner, man organiserade sommar- och vinterläger för barn som inte hade råd att lämna förorten på sommaren och som aldrig åkt skidor. Man gjorde en uppmärksammad aktion mot den dominerade lokal dagstidningen Göteborgs-Posten som hade publicerat kränkande texter om unga i förorten. Chefredaktören tvingades offentligt att be om ursäkt i den egna tidningen. Kort därefter avgick han.

På ett år hade organisationen genom sina framgångsrika aktioner skapat en trovärdighet bland många ungdomar såväl som vuxna över hela Göteborg och organisationens medlemsantal steg. Man hade kontakter med Megafonen och importerade deras idé om Harakat. Detta arabiska begrepp för ”kunskap i rörelse” innebar att man arrangerade föreläsningar med efterföljande diskussioner där fokus låg på att lyfta kunskap som man såg som användbar i det egna förändringsarbetet. Aktivister, forskare och politiker bjöds in till samtal och dörrarna var öppna för alla som var intresserade. Många av dessa Harakat-seminarier samlade stora skaror av lyssnare och det var alltid brännande aktuella teman som behandlades, som till exempel islamofobi, segregation, välfärdsstatens framväxt och ned-

montering, den ojämlika skolan osv. Föreläsningarnas ställning i den lokala göteborgska offentligheten var stark, inte minst för att många av föreläsarna var välkända akademiker från universitetsvärlden. Vid flera tillfällen hävdade företrädare för organisationen att dess framtid stod och föll med skolningen och kunskapsinhämtandet. Parallellt med Harakat- verksamheten arrangerades egna seminarier, workshops, läxhjälp och skrivarcirklar. Pantrarnas 'bildningshunger' kan te sig något märklig mot bakgrund av förortsskolornas dåliga resultat, men skolresultaten speglar är inte hela sanningen om de ungas relation till kunskap och skolning. Aftab, en av de yngre kvinnorna i organisationen, menar att ett av Pantrarnas trumfkort är att de griper in i en vardagsvärld som är många ungas. Hon säger:

Folk gillar att gå till föreläsningar, vi har denna tradition i våra grannskap, du vet ... på fredag lyssnar vi på föreläsningar i moskén. Man kan inte tro att det finns så många unga som går till moskén för att lyssna på föreläsningar, men det är verkligen så. Varje gång jag går till föreläsningar i moskén är det kanske 20 unga människor där, vi sitter i de små lokala moskéerna och lyssnar på någon som pratar om olika saker, så det är också så vi gör i Pantrarna, den som vet berättar och vi diskuterar ...

Utöver föreläsningar och seminarier utvecklade man också ett intresse för konstnärliga uttryck. Kollektivt poesiskrivande och berättande förde samman unga i olika åldrar. Rapmusiken hade sedan länge en självklar plats i organisationens utåtriktade verksamhet och utifrån intresset för att uttrycka sig skapades också en filmgrupp under ledning av två utbildade filmare. Gruppen skapade två långfilmer om verksamheten mellan 2011 och 2014. Den ena visades i september 2014 på SVT som *Förortens pantrar*.

I filmen framträder en hel rad av pantrarnas medlemmar i helfigur och ger sina kommentarer till polisövervakning, segregation, den sociala nedrustningen osv. En av de som tar stor plats är Fredrico. Han hade jobbat inom byggbranschen och liksom många andra blivit arbetslös i samband med finanskrisens efterdyningar. Han hade jobbat som elektriker men hade aldrig riktigt slutfört sina gymnasiestudier, vilket innebar att han inte hade någon elektrikerlegitimation. I en intervju berättar Fredrico att han insåg nödvändigheten av att vidareutbilda sig. Men till skillnad från Murat och hans kamrater så sökte han inte till folkhögskolan utan till ett akademiskt basår eftersom han hade för avsikt att utbilda sig på Chalmers. I och med att han blev antagen på basåret kom han att träda in i böckernas och studiernas värld. Scenförändringen från elektriker till student gjorde att Fredrico tog upp ett intresse för samhällsfrågor som fanns familjen. Hans pappa och andra i hans släkt hade i deras hemland varit politiskt engagerade och Fredrico hade i de tidiga tonåren uppmärksammat och reagerat starkt på samhälleliga orättvisor och rasism. När han fick vetskap om att det fanns en grupp unga vuxna som hade möten med de yngre ungdomarna på torget blev han intresserad och kom snart att ingå i denna grupp. Fredrico betonar, mycket med referenser till de svarta pantrarna, att för att lyckas mobilisera människorna i ett område så måste man knyta relationer och visa i konkret handling att man är på deras sida. Han menar att det sociala och politiska arbetet är ett slags pedagogiskt arbete där det handlar om att tydliggöra och förklara vad som händer i området. Ett exempel som han själv använde sig av är följande situation: Det står en grupp unga på torget. Fredrico går fram till dem och börjar prata. Efter en stund frågar han vad som skulle hända om han tog deras mobiler och gick därifrån. Ungdomarna säger då att de skulle jaga honom och ta tillbaka sina telefoner. Men, säger Fredrico, om stadsdelsnämnden tar ifrån er egen fritidsgård då gör ni ingenting, ”då låter ni er bli blåsta på det som tillhör er. På samma sätt som ni skulle slåss för att få tillbaka era mobiler måste ni slåss för att få tillbaka er fritidsgård”.

Det är med hjälp av denna typ av drastiskt och konkret politiskt tänkande som Pantrarna lyckas mobilisera så många unga att ställa krav på de lokala politikerna genom att ”storma” deras möten och ställa besvärliga frågor.

Första maj-firande med Bobby Seal och skapandet av Hayat

Organisationen växte från ingenting till en lokal kraft att räkna med på kort tid. Redan våren 2012 arrangerade man ett första maj-firande i Biskopsgården. Till detta event hade man lyckats bjuda in ingen mindre än Bobby Seal, som tillsammans med Huey P. Newton grundade The Black Panther Party i Kalifornien 1966. Bobby Seal var huvudtalare vid denna första majmanifestation som ägde rum ute i det fria på en av Biskopsgårdens öppna platser. Han var då dryga 76 år gammal men han var vital och mötte de unga på deras nivå. Dessutom var han ett publikt dragplåster. Tusentals personer kom för att lyssna och delta i detta heldagsarrangemang, som också inkluderade hiphopkonserter, poesiläsningar och tal från olika organisationer.

Vid första maj-firandet 2013 talade Emory Douglas, före detta kulturminister för Black Panther Party. Dessutom spelade den internationellt uppmärksammade hiphopgruppen Dead Prez, från USA. De deltog också i seminarier och workshops med lokala rappare. Arrangemanget, som ägde rum i Biskopsgården, var större än året innan och större än arbetarrörelsens traditionella första maj-demonstrationer inne i Göteborgs centrum.

Genom dessa arrangemang visade Pantrarna att man hade blivit en organisation som kunde samarbeta med såväl hyresgästföreningen, fackföreningar, bildningsförbund som med Göteborgs universitet. Arrangemanget på första maj 2014 var en 24-timmars festival, kallad Speak Your Mind. För första gången gjorde man ett större satsning utanför Biskopsgården. Festivalen hölls i Angered, Göteborgs största miljonprogramsområde med mer än 50 000 invånare. Omkring 5 000 personer från hela Göteborg med omnejd deltog i detta evenemang.

Svarta panterpartiet i USA betraktades på sin tid som en organisation med starka macho-ideal och den fick utså mycket kritik från feministisk håll för detta. På ett liknande sätt finns det, från såväl kvinnor som män, en skarp kritik mot dagens hiphopkultur. Delar av denna kultur är misogyn, homofob och sexistisk. Om detta förs det en pågående diskussion som i vissa avseenden har beröringspunkter med den debatt som förs om de ”främmade” livsmönstren i svenska förorter. Många debattörer vill se förortens människor som styrda av en otidsenlig hederskultur med ett utpräglat kvinnoförtryck som främsta kännetecken. De unga i Pantrarna är väl medvetna om denna bild av förorten. De menar också att det existerar en könssegregation och ett undertryckande av kvinnor i förorten såväl som i samhället i övrigt. Det är sant att Pantrarna startades av 14 män och en kvinna. Men denna mansdominans är inte längre lika manifest. Redan efter tre år bestod merparten av organisationens aktivister av unga kvinnor. Amanda, säger:

När Pantrarna startade var det nästan bara killar, men du vet ... nu de är mest tjejer och jag kan inte förklara. De som startade kände mest killar och så blev det så ... men du vet i hiphop det var samma sak, det var nästan bara killar som gjorde det och nu är dom bästa rapparna tjejer, dom är lika många så det är utveckling där på samma sätt som inom Pantrarna. Jag tycker det är fett att vi bygger tillsammans – vi är feminister och kreoler. Och du vet tjejerna har skapat en egen avdelning av Pantrarna som heter Hayat.

Aftab var en av de unga kvinnor som tog initiativet till Hayat:

Det startade med en middag för tjejer som var med i Pantrarna. Det var vid Ramadan ... vi var kanske 45 tjejer och vi var i PKK:s lokaler inne i centrala Göteborg ... vi diskuterade om vi inte måste göra vår egen grej inom Pantrarna och på så sätt göra det lättare för tjejer från Orten att komma med. Vi startade vår egen boxningsklubb också, det är viktigt att kunna försvara sig som kvinna. Hayat betyder liv på arabiska och vi måste försvara våra liv, så vi håller inte på med boxning som hobby

Pantrarnas ordförande var under lång tid Sabrin, en 25-årig kvinnlig socionom med rötter i Palestina. Hennes framtoning kom att inspirera andra unga kvinnor i Orten.

Till en Nation som brinner

I samband med händelserna i Husby våren 2013 kom också Pantrarna att hamna i medierna. Företrädare för organisationen deltog i radio- och TV- debatter där de tog vara på möjligheten att ge sin förklaring till den sociala oron i förorterna. Homa Badpa och Murat Solmaz från Pantrarna publicerade också artikeln *Till en nation som brinner* i Aftonbladet 24 maj 2013. Artikeln riktade sig till ”syskonen” i Megafonen, men också till alla de som står utanför och bara ser TV:s version av vad som händer på gator och torg i många av förorterna runt om i Sverige. Homa Badpa och Murat Solmaz menar att Megafonen gör rätt:

som gång på gång, i nyhetssoffor och debattprogram och på nätet insisterar på att förklara varför det brinner istället för att bara fördöma de unga. Den som bara fördömer en handling utan att förklara den fördömer ju också de känslor och erfarenheter som har gett upphov till handlingen.

Homa och Murat anser att Megafonen gör rätt som kallar det som hände i Husby för en förortsrevolt. Det är, menar man, nödvändigt att ”poängtera att det inte handlar om ungdomskravaller eller opolitiska upplopp”, utan att det som skedde var uttryck för en reaktion: ”arbetslöshet, bristfälliga skolor och strukturell rasism är bakomliggande orsaker till det som sker idag”.

Artikelförfattarna ville skapa en ”förståelse för handen som kastar sten på polisen” genom att beskriva hur många av förortens unga upplever sin position i det svenska samhället. Man ber allmänheten tänka sig in i hur det kan vara att under sin uppväxt bli mobbad ”för din brytning och ditt utseende” och hur svårt det kan vara att fortsätta leva när man förlorat föräldrar eller ett syskon i krigets Irak eller Afghanistan, och skriver:

Under alla dina år som tonåring lyssnar ingen på dig. Du har ingen att vända dig till. Du försöker bygga upp din vardag men det finns ingen sysselsättning. Du söker jobb men Daniel Svensson fick jobbet innan dig varje jävla gång. Du tappar hoppet. Söker andra vägar. Vissa hamnar på fel banor, andra klarar sig/... /Det känns som att det inte finns en framtid. Du står där med en sten i handen. Du står där med ditt liv i handen. Ska du kasta?

Artikeln riktade sig också till Sveriges politiker och menar att ”Om ni insisterar på att reducera varenda politisk fråga till en polisiär fråga får vi väl helt enkelt börja välja poliser istället för politiker”.

”Kina-året” och Pantrarnas reträtt

Under 2014 var Pantrarna mycket uppmärksammade och de fick allt fler engagemang i allt fler sammanhang. De efterfrågades som föreläsare på högskolor, fackföreningar och Folkets hus-arrangemang. De blev inspiratörer på fritidsgårdar och handledare på ungdomsvårds-skolor. Parallellt med att den grupp som utgjorde kärnan och organisationens ledarskap fick alltmer externa uppdrag så växte medlemskadern till flera hundra. Men det var den inre kärnan på 15–20 personer som var organisationens ansikte utåt och det var denna grupp som bar ansvaret för det inre organisatoriska arbetet. Det handlade inte bara om inskolning i sakfrågor och politisk teori utan också om mötesteknik, hur man organiserar aktioner, vad man skall tänka på när man talar med pressen och andra medier, hur man skriver insändare, tal och motioner osv. Det är ett svårt och ansvarsfullt arbete att skola ungdomar som mer eller mindre kommer in direkt från gatan. Även om ledningen för Pantrarnas var medvetna om hur viktigt det var att hålla ihop organisationen kom det inre livet mer och mer att kännetecknas av en uppdelning mellan å ena sidan de som utgjorde ledningen, de som skrev texter, föreläste och som syntes i medierna och å andra sidan de som utgjorde gräsrotterna. Trots att de var medvetna om faran med denna klyvning, var det svårt att hantera den. De som var synliga i debatter och i medierna fick ett erkännande och utvecklade en förtrogenhet med att röra sig i nya sammanhang, vilket stärkte deras självförtroende. Samtidigt innebar detta att de fjärmade sig från gräsrotterna och ”gatan” och kom därigenom att förlora en del av den ”cred” de hade skapat när organisationen växte fram i den lokala kontexten. Daisa, en av de första unga kvinnorna i Pantrarna, menar att denna klyfta var ett av de stora problemen. Hur mycket än ledningen tryckte på behovet av bildning och kunskap, fanns hos många en påtaglig ambivalens inför politisk teori och mer djupgående samhällsanalys.

Utöver detta interna konfliktfält fanns också externa konflikter i de grannskap där organisationen verkade. Rivaliteten mellan de olika kriminella gäng som sedan många år varit verksamma i de områden där organisationen verkade eskalerade vid denna tid i skottlossningar som ledde till flera dödsskjutningar. Diskussioner om hur organisationen skulle förstå dessa händelser och hur man skulle förhålla sig till polisen ledde till meningsskiljaktigheter. Relationen till andra föreningar och organisationer i de områden man verkade var en annan fråga som orsakade inre stridigheter. Men den kanske mest avgörande orsaken till att organisationen tvingades på reträtt var det motstånd man mötte från lokala politiker och från polisen. Så fick t.ex. den tidigare omtalade festivalen i Angered, genom att polisen i sista stund tvingade organisationen att anställa ett stort antal legitimerade vakter, ett ekonomiskt efterspel som på djupet skakade organisationen. Varken organisationen eller de som var personligt ansvariga för arrangemanget hade möjlighet att betala den räkning på omkring 70 000 kr som vaktstyrkan kostade. Även om artisterna uppträdde utan ersättning så var arrangemanget gratis, vilket innebar att det inte fanns några intäkter från eventet och det fanns inte heller några pengar att tala om i föreningens kassa. Situationen skapade en kris som till slut löstes genom att ett bostadsbolag, olika välvilliga föreningar och enskilda tillsammans löste in fakturan till vaktbolaget.

Daisa menar att organisationen ”utåt”, på en symbolisk nivå framstod som stark. De uppträdde disciplinerat och liksom Black Panther Party i USA fanns en någorlunda gemensam klädkod, de hade en genomarbetad estetik i fanor, banderoller och i flygblad och hemsidan på nätet hade en snygg design, men det fanns, menar Daisa, hos vissa en svårighet att närma sig de i organisationen som hade mer av medelklassbakgrund, vilket också kom till uttryck i något som närmast måste betecknas som anti-intellektualism.

I tre, fyra år hade kärngruppen arbetat mycket hårt vilket lett till att flera var utarbetade och tvingades dra ner på tempot. Denna situation av trötthet och utmattning och ten-

denserna till ökade meningsskiljaktigheter innebar att man 2015 bestämde sig för att ta ett ”Kina-år” och reorganisera verksamheten. Organisationen måste konsolideras. Den yttre världen skulle stängas ute med hjälp av en ”kinesisk mur” som skulle skydda en nödvändig inre arbetsprocess.

När Pantrarna slutade synas i offentligheten var det många som undrade vart organisationen tagit vägen. 2016 återupptar man sitt utåtriktade arbete igen. Men det sker nu från en ny utgångspunkt. Ett av de spår man arbetat på under Kina-året var att tillsammans med folkrörelsebaserade sammanslutningar som t.ex. Konstfrämjandet göra kurser i kreativt konstskapande. De nya Pantrarnas första arrangemang var följdriktigt också en konstutställning kallad Ortens Konstfestival. Deltagarna i konstkurserna fick nu chansen att visa upp sitt arbete. Det är också genom att på olika sätt bidra till att utveckla förortskulturen som Pantrarna nu avser att vara verksamma. Ortens unga måste få möjlighet att uttrycka sig med poesi, dans, film och teater. Det estetiska har inte ersatt det politiska men man menar att om man vill åstadkomma en varaktig förändring måste denna bygga på att de unga i Orten är stolta över var de kommer ifrån och vilka de är. I ett pressmeddelande inför festivalen säger man: ”Det är inte betongen som gör oss till dom vi e, det är vi som gör betongen till mer än sten. När vi talar om Orten syftar vi mer på gemensamma erfarenheter än på ett geografiskt område – vår gemensamma erfarenhet av att befinna oss långt från normen. Både som icke-vita men även som arbetar- och underklass, det är ju vi som hamnar i stadens utkanter, eller ”förorterna”. Med Ortens konstfestival vill vi lyfta våra erfarenheter och vår kultur”.

Idag, 2021, är Pantrarna liksom Megafonen i Stockholm vilande organisationer. Det finns inte längre några självklara nav eller centrum där den sociala mobiliseringen av Orten äger rum. Däremot har en rad andra initiativ och verksamheter växt fram ur den mobilisering som Pantrarna och Megafonen stod för. En av de mest uppmärksammade aktiviteterna är den nationella poesitävlingen Ortens bästa poet som engagerat tusentals unga runt om i Sveriges större städer. Föreningen Förenade förorter är en organisation som till viss del påminner om Pantrarna och Megafonen men som har en mindre konfrontativ framtoning i sin bildningsverksamhet och i de aktioner som uppmärksammar ojämlikheten i det svenska samhället. Föreningen Förorter mot våld gör ett stort och viktigt arbete med att inifrån förorten gå till grunden med dödsjutningar och kriminalitet. Eduorten och andra podcasts har närmast fått funktionen att bli en form av motoffentlighet där livsvillkoren i Orten diskuteras och inte minst i detta sammanhang är det uppenbart att Pantrarna och Megafonen fortsätter att inspirera individer och grupper till kunskapssökande och utvecklande av olika former för social mobilisering.

Denna text bygger på empiri från ett av Vetenskapsrådet finansierat forskningsprojekt (2013-7277-102998) samt från intervjuer med före detta ortenaktivister gjorda 2020. Texten är en bearbetad och utvidgad version av kapitel 5 i ”*När betongen rätar sin rygg. Ortenrörelsen och folkbildningens renässans*” utgiven 2019 av förlaget Daidalos i Göteborg. Boken är författad av Ove Sernhede, René, Leon Rosales och Johan Söderman.

Noter

- 1 Händelseutvecklingen är helt parallell med flera andra stora upplopp, t.ex. Tottenham, London 1985 då Cynthia Jarrett dog i sin lägenhet, 1992 i Los Angeles då de poliser som misshandlade Rodney King frikändes, i Paris 2005 då tre unga män drevs in i en transformatorstation av polisen varav två brändes till döds, i Aten 2008 då en 16-årig demonstrant sköts till döds, i Tottenham, London 2011 då en svart man sköts till döds i sin bil. Vid alla dessa tillfällen, liksom i Husby 2013, utlöste dödandet krav från anhängare och grannar på förklaringar och oberoende utredningar. Polisens oförmåga att handskas med situationen orsakade en vrede som övergick i kravaller.

Referenser

- Brenner, N. & Schmidt, C. (2014). The 'urban age' in question. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(3), 731–735. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12115>
- Briggs, D. (2011). *The English Riots of 2011*. Hook, Hampshire: Waterside Press. <https://doi.org/10.1108/SC-04-2013-0005>
- De los Reyes, P. & Hörnqvist, M. (2017). *Bortom kravallerna*. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Dikeç, M. (2007). *Badland of the Republic*. Oxford: Blackwell.
- Dikeç, M. (2017). *Urban Rage*. London: Yale University Press.
- EUROSTAT (2016). www.ec.europa.eu.
- Fraser, N. (2013). A triple movement? *New Left Review*, 81, May-June 2013.
- Gilroy, P. (1987). *There ain't no black in the Union Jack*. London: Routledge.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University.
- Lash, S. (1994). The making of an underclass, i Brown, P. & Crompton, R. *Economic Restructuring and Social Exclusion*. London: UCL-Press.
- Mohdin, A. (2021). The Brixton Riots 40 years on. A watershed moment for race relations. *The Guardian*, 04-21.
- Sydvik, P. (2009). ”Trakasserier och arbetslöshet”, *Göteborgs-Posten*, 08-21.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the Poor*. London: Duke University Press.